

ANDRÉ MALRAUX VE BİREYÇİLİK

Dr. Hüseyin GÜMÜŞ

André Malraux'nun hümanizma anlayışı, bireye verilen değer ve itibara dayanmaktadır. André Malraux'daki "Kahramanlık duygusu", birey alinyazısının, toplum alinyazısına bağlı olduğunu ihtiva etmektedir. André Malraux; her ne kadar, gerçek mutluluk, insanlığa hizmetten elde edilirse de, çeşitli insan toplulukları tarafından meydana getirilmiş olan siyasi ve içtimai formların, ayrı ayrı hizmet edilmek için mevcut olduklarını açıkca belirtmektedir. Bu nedenle Malraux, birey ile toplum arasında çatışan ihtiyaçları bir dereceye kadar karşılayabilecek olan, kişi ve toplum ilişkilerini ortaya koyan problemlerin karşılaştırılmasını yapmaktadır. Yaratıcı kişinin, toplumla olan ilişkisi son derece ciddi bir problem teşkil ettiğinden, Malraux'nun yaratıcılığa karşı duyduğu derin ilgi; onu, bu problem ile yoğun bir şekilde ilgilenmeğe sevketmiştir. 1930 yıllarına doğru, solcu kültür kongrelerinde yaptığı seri konuşmaları dinleyen, ya da okuyan bir insan; o devirde, kendini adanmış bir solcu olmasına rağmen, onun, sanatçıyı, toplumun kalıplarına uymağa zorlayan yoğun tehlikeyi farkettiğini, kolayca anlayabilmektedir. André Malraux; salt olarak bireyi ele almanın, "caos"a benzer bir anarşi doğurduğunu ve onu tek başına bıraktığını gayet iyi görmüştür. Asıl problem; hem kişiyi, hem de toplumu karşılıklı olarak değerlendirebilen bir ilişkiyi bulabilmektedir. Yaratıcı bir kişi; içinde bulunduğu toplumu olduğu gibi kabul etmektedir. André Malraux'da, yaratılışa körükörüne inanmaktadır. Sanatçı; toplumdan gelen verasete dayanarak eser vermektedir. O; aşırı bireycilik ile topluma tamamen uyma arasında bir düzey aramaktadır. André Malraux; kişinin sadece toplum için varolmadığını, ancak birey ile toplum arasında anlamlı bir ilişki bulunduğunun

bilincine ulaşan bir davranış içerisindedir. Bu da; gerçek ve belirli bir hümanizmanın temel problemini teşkil eder. Malraux için bu problem, son derece önemlidir; çünkü o; “insanın, günümüzde kitleler tarafından yutulduğunu, halbuki eskiden, kişi tarafından yutulduğunu” anlayabilmektedir.

André Malraux; bireycilik üzerine yapılan araştırmaların, uzun zamandır bir çıkmazda bulunduğunu bilmektedir. **La Tentation de l'Occident** (Batı tefekkürü) adlı eserinde, onun Doğu'ya karşı duyduğu derin ilginin başlıca sebeplerinden biri; Batı'nın, içine girdiğine inandığı çıkmazdan kurtulabilme çareleri araması gayretidir. Eserde; Avrupalı A.D.; Çinli Ling'e, «Avrupalılar, kendilerinden ve param parça olan bireyciliklerinden bıkmışlardır» şeklinde yazmaktadır. Böylece André Malraux, «saçmalık; bireyci olmanın en aşırı ucudur» sonucuna varır. Bu da; onun kendi davranışını gösterir. Çünkü, D'Une jeunesse européenne (Avrupa gençliği üzerine) isimli denemesinde, yeniden bu konuya döner; «insan, kendi dünyasını kabul ederken, araştırmayı aşırı dereceye kadar götürmesi, saçmalığa gitmektedir» diye yazar. Saçmalığın işe karışması ise, insanı anlamsızlığa ve tek başına bırakan kader eylemi ile aşırı bireyciliğin birbirlerine benzediğini göstermektedir. Aynı eserde, bir yandan Batı toplumunda, kendisini süper bireyciliğe doğru götürürken, duyulan aşırı tatminsizlik yansıtılmakta; öte yandan, aşırı bireycinin sık sık yapmış olduğu gibi, toplumu red edip kendini ondan üstün görmesine mazeret olarak, toplumdan memnun olmayı göstermek gibi tuzağa düşmektedir. André Malraux, günümüz Avrupa'sının gençliğinden söz ederken, «Avrupa gençliği, kendini nasıl bağliyacağını bilemediği bir hayattan nefret etmeğe büyüklük demek gibi, yanlış bir davranıştan kurtulamamıştır» der. Bu söz; kendisinde en geçerli bir değer olarak bireyciliğe sahip olan, fakat sonraları bunu da, inancını kaybetmiş bir toplumda aşırı bireyci bir anlayış içerisinde yetiştirilen bir insanın, nasıl fasit bir daire içine düştüğü anlamına gelmektedir.

«Kahramanlık» duygusunu işleyen **La Condition Humaine** (İnsanlık hâli) adlı eseri; aynı zamanda da André Malraux'nun aşırı bireyciliği suçladığını isbatlayan bir örnektir. Dengeli bir bireyci olan Ferral; «süper bireycilikteki iki yüzlülüğün ancak gübre yığınları üzerinde gelişebileceğini» düşünmektedir. Daha sonra Malraux; onu, mertce bir kardeşliğin düşmanı olarak nitelendirmekte, ve «tam

mükemmel insan yaratma arzusundan çok, farklı fanatik bir duygudan» doğmuş olmakla suçlar.

Andre Malraux'nun yaptığı siyasî eleştirmelerin çoğu; yukarıda belirtilen görüşleri, düşüncesine hâkim olan komünizmin kaidelere bağlı tesirlerine bağlamak; bu etkenin kalmasıyla, kendine mahsus aşırı bireyci durumuna düştüğünü göstermektedir. Böyle bir görüş iki noktadan hatalı bulunmaktadır: Malraux'nun komünistlerle ilişkilerinden önceki devreye ait yazılarının hiç biri böyle bir durumu ortaya çıkarmamaktadır; ne de, sonraki eserleri böyle bir dönüşü göstermektedir. **Les Noyers de l'Altenburg** (A'tenburg'daki ceviz ağaçları) adlı eserinde, Vincent Berger'i, «bireyi, durmadan tırmalamakla, insan bulunamaz» şeklinde konuşturur. **Les Voix du silence** (Sükuttan gelen sesler) adlı eserinde de, Andre Malraux; «tamamiyle kendine bağlı bireyin, pek fazla birşey etmediğinin anlaşıldığını» ortaya koymaktadır. Şu var ki, Malraux'nun Doğu ile erken teması; onu, bireyci «culte»ün tam zıddını kuvvet olarak kabul eden bir dünya ile karşı karşıya bırakmıştır. **Tentation de l'Occident** (Batı tefekkürü) adlı eserinde, Ling; mektup arkadaşına, «arı bir medeniyetin yüce güzelliği, «ego» nun son derece itinalı işlenmiş olmasına bağlıdır» şeklinde yazmaktadır. Bu da; bugün, Andre Malraux'nun aşırı bulabileceği bir davranışı ifade etmektedir. Fakat o zaman da bu görüş; daha sonra **d'Une jeunesse europeenne** (Avrupa gençliği üzerine) adlı denemede yeniden incelenmesi için yeterli bulunmaktadır; bu yoldan giderek, Malraux'nun Doğu'da aradığı hususlardan biri; Avrupa'da halen geçerlikte olduğunu hissettiği aşırı bireycilik için bir deva bulma hipotezini desteklemektedir. **La Tentation de l'Occident** (Batı tefekkürü) adlı eserindeki tartışma; vaziyet Batı ve Dogu toplumlarının gerçek bir kıyaslamasına kadar geldiğinde, Malraux'yu uzun yıllar meşgul eden bir fikri ortaya çıkarmaktadır: Hıristiyanlık, Avrupa bireyciliğinin esas kaynağı olması fikri. Eserin ilk sayfalarında Çinli Ling, «Hıristiyanlık, bana, içinde bütün sansasyonların şekillendiği bir okul olarak görünmektedir» der. «İşte bu nedenledir ki, —buna teşekkür etmek gerekir—, birey de, buna bağlı olarak, kendi kendinin bilincine varır.» Hıristiyanlığın, bireyi, diğer bütün insanlardan ayrı bir «benlik» olarak düşündürmesi inancı; Malraux'ya daha sonra, **Etude sur Laclos** (Laclos üzerine bir araştırma) sında, «hıristiyanın dünyadaki yaşantısı ne kadar derin olsa da, ancak yalnızlık içerisinde en yüksek noktasına ulaşır» şeklinde yazmasına sebep olmuştur.

Buna karşılık Çinli Ling; kendisine göre tamamen ictimai olan Konfüçyus'un ahlâk anlayışına karşı çıkmıştır. Öyle ki, birey kendi varlığından hiç haberdar değildir; sadece kendisini, tam bir bütün olan dünyanın bir parçası olarak görür. Böylece Andre Malraux; az da olsa, içinden çıktığı toplumun zıt uclarını bulabilmiştir. Halen, aralarında bir denge aradığı ve aramakta olduğu bu iki aşırı uç hakkında, artık şimdi az çok tecrübe sahibidir. Kendi fikrine göre, eserleri; bireyden, bu şekilde, bihaber kültürden doğan Doğu'nun, hristiyanlık sayesinde ve onun her insan üzerinde birey olarak durması ile temasa getirildiğinde, ortaya çıkan birtakım ilginç örnekler sağlamaktadır. Birey; kendi toplumunun bir parçası olarak kaldığı sürece, kendi değerinden haberdar olmaması, çektikleri karşısında isyan etmeyi aklından bile geçirmez. Hristiyanlık; ona, ayrı bir kişi olduğunu öğreterek, başkalarının elinde acı çektiğini bildirmektedir; fakat, kendisine, zavallılığının telafi edileceği başka bir hayat imkânı sunulmaktadır. Şayet, hristiyanlık yoluyla yapılan aşı tutmazsa, birey; başka bir hayat vaad edilmeksizin, haksız yere acı çektiği bilinci ile başbaşa bırakılır. İşte bu yüzden, **la Tentation de l'Occident (Batı tefekkürü)** ndeki Avrupalı A. D. nin mektup arkadaşı Ling, «birey, bu garip anarşi, yakıp yıkma zevki içerisinde dünyaya gelmektedir» diye yazmaktadır.

Les Conquerants (Fatihler) adlı eseri; daha önceki eserlerinde tartışılan fikirlerin şahıslara ve durumlara uygulanmasını temsil etmektedir. Garine; Hong'un, roman anlatıcısına, fanatik nefretini anlatmaya çalışırken, yukardaki fikri yakalamakta ve onu şu şekilde sürdürmektedir: «Tanrı nazarından ayrı olarak, bireysel bir hayata sahip olmak, hristiyanlığın gücünü ortaya koymaktadır. Her gün görülebilen bu çeşit duygularla, nefret, hatta fanatik nefret arasında çok büyük bir mesafenin olmadığını görmekteyim».

Bir başka yerde bütün bu gelişmeyi özetlemekte ve Asya'da olgelerin çoğunu şöyle izah etmektedir: «Bütün modern Asya; bireysel hayat duygusuyla ölümü keşfedebilmenin tam ortasında bulunmaktadır. Yoksullar; acılardan, umutsuzluklardan, yeni bir hayattan hiç bir şey bekleyemeyeceklerini anlamış bulunmaktadırlar. İnanmaktan bir şey elde edemeyeceklerini anlayan cüzzamlılar, kaynakları zehirlemektedirler. Belirsiz an'aneleri ve sapık inanışlarıyla Çin'e has hayattan uzaklaşıp hristiyanla birlikte isyan eden her kişi, iyi bir devrimci olmaktadır.» Bunun fevkalâde örneklerini,

Hong'da, önümüze çıkan diğer bütün tedhişçilerde rahatlıkla bulmaktayız.

Andre Malraux'nun Doğu'daki yaşantısı; bireyle toplum arasındaki karşılıklı verimli bilmeceye yeni doyurucu bir cevap getirmemektedir. Giderek Malraux; komünizme daha fazla bağlanma eğilimi göstermiştir; bir süre için, bunun bir çözüm yolu getirebileceğini zannetmiştir. **Le temps du mépris** (hor görme çağı) adlı eserinin önsözünde, «komünizme bağlı bütün entellektüel kişilerde olduğu gibi, Kasner'in gözünde de komünizm; bireye, kendi verimliliğini geri iade etmektedir.» şeklinde yazmıştır. Onun, bütün söylevlerinde hemen hemen aynı nota vardır; fakat aynı zamanda da doğalan akidelere karşı güvensizlik ve salt olarak uyuşma isteği de vardır. Aynı önsözde, «birey, kolektifliğe karşıdır, ama kendini bununla besler» şeklinde belirtmekle meselenin kalbini kavramıştır. Bu önerinin kategorik tabiatı; Malraux söz konusu olduğu sürece, topluma dayanmaksızın, tam olarak var olan birey fikrini ebediyen ortadan kaldırmaktadır. «Bütün manevi hayat, bir değiş tokuştur. Somut kişinin temel problemi, kendisini ne ile besleyeceği isteğini bilebilmesidir» iddiasıyla bu noktayı kuvvetlendirmektedir. Bu önermeye göre birey; bir kültüre dayanabilmeli, fakat bu kültürün cephelerini de seçebilmelidir; tabiatına uygun kültürler arasından bir seçim yapmasını bilmelidir. Bu yüzden önemli olan problem, mübadele problemidir. Bu da; kültürün hem birey tarafından beslendiğini, hem de aksini ima etmektedir. İşte bu yüzden bu tür bir mücadele, her birey üzerine küçümsenemeyecek bir değer bahşetmektedir.

Burada Andre Malraux'nun verimli bir ilişki aramasının daha anlamlı yanı; bireyin hem kolektifliğe karşı olması, hem de ona bağlı olduğunu anlattıktan sonra, bu iki olaya bir sıra değeri verip seçebilmesi gerçeğidir. Malraux için önemli olan, bireyin, kendisini ne ile beslemeye niyetlenmesinden çok, neye karşı olduğunu az çok bulabilmesidir. Birey; dahi bir kişinin yaptığı gibi, meydana getirdiği hususlar sayesinde değer kazanmaktadır. Malraux'nun ahlâk anlayışının tümü, her bireyin, toplumdan ayrı olarak, kendi içerisinde bir değer kazandığı inancını tasdik etmesinden doğar. "Bir insan; kendi kolektifliğine karşı çıksa bile, toplumun bir çok yönleriyle mücadele ederek, büyük ölçüde bu mirastan faydalanır. İki si arasındaki temel bağlantıyı kavrayıp iyice tanımlamak gerekir". şeklinde itiraf etmektedir.

“**Les voix du silence** (sükuttan gelen sesler) adlı eserinde de, “hiç bir ihtişam, kendisini idame ettirenden ayrılamaz; deha, kendisini yaratan husustan ayrılamaz; sanat, telkin edilen hususlar yüzünden değil, kendisini besleyen unsurlarla hayatını devam ettirir.” şeklinde ifadeler ileri sürer. Bütün bunlar; hiç bir surette, bireyin toplum tarafından yutulduğu anlamına gelmemektedir. Fakat, basit bir deyişle, toplum, kendisine katkıda bulunmaktadır. Bu mübadeie iki yönlü olarak ortaya çıkar: Birey topluma karşı çıksa bile, onu zenginleştirmektedir. Malraux, bu davranışı sanata uyguluyarak şunları ileri sürer: “Yaratıcı olarak sanatçı, bir kültüre itaat eden kolektifliğe ait değildir; fakat bu kültürü işleyen kolektifliğe aittir.” Artık Andre Malraux, her ikisi arasında verimli bir ilişki bulmuştur. Bu ilişki içerisinde birey; kendisindeki yaratıcı güçlere, kültür verasetini toptan kabullendirmeksizin, bu verasete karşı olan borcunu bilmektedir. Buna karşılık bu güçlerin uygulanmasında birey; kendisini meydana getiren kültürü zenginleştirmektedir.

Andre Malraux, **les Voix du silence** (Sükuttan gelen sesler) eserinde, “bugünkü bireyciliği, Renaissance devrindeki bireycilikten ayırd eden dünyanın aynı şekilde tethedilmesi; bugün, bireyi bağımlı kılmaktadır” şeklinde yazar. Bu hareketin, birey üzerinde şüphesiz hiç bir etkisi yoktur. Çünkü, Malraux, “bu hareket içerisinde birey, hiç bir surette, kendi kazandığı başarılarından vazgeçemez”, fakat bu gelişme içerisinde, kendinin var olma nedenini de bulamaz” diye devam etmektedir. Bunun anlamı da, birey; kendisindeki yaratıcı potansiyellerin hiç birini yok etmez; ancak, bunları potansiyellerinin hatırı için değil, toplum yararına işlemektedir.

Andre Malraux; burada her ne kadar, bağımlı bulunan bireyin, modern tarih içerisinde var oluşuna dokunuyor ise de, çok daha eski bir hususun hesaba alınıp alınmadığını insanın merak etmekte olduğunu anlatmaktadır. O; evvelce de belirttiği gibi, dünyamız birçok yönleriyle, bütün öteki dünyalardan daha yaşlı olan Yunan dünyasına benzediğini söylemektedir. Birey-toplum ilişkileri, çağdaş batı toplumundan çok ,eski yunan şehirlerindeki ilişkilerle benzerlik göstermektedir. Belki de bu ilişkiler, çağdaş toplumun aktüalitesinden çok, potansiyelini tasvir etmektedir.

Potansiyel ve olağanlık fikirleri; bilince dayanan kültürün temel unsurlarını teşkil etmektedir. Bu unsurlar, Malraux'nun hümanizmasında, son derece önemli yer işgal ederler. O, bu unsurlardan

birincisini, yani potansiyelliği, “alinyazısının bilince dönüşmesi” için, insanın bir çeşit çabası olarak tariflendirir.

Doğadaki bilinçlik ve bu tür ilişkilerin olağanlığı sayesinde, Malraux; hem toplumun, hem de bireyin önünde, gittikçe genişleyen bir başarı dairesinin açıldığını söyler. Çok şeyler borçlu olduğu gerçeğin anlaşılması nedeniyle, bireyin; kendisine kalan mirası içerisinde, küçültülmüş olması bir yana, üstelik daha da büyütülmüş olarak görünür. Malraux, “dünyadaki nitelik, bütün kültürün ham maddesi olabilir; fakat insandaki nitelik, onun gayesi olmaktadır. Kültür verasetçisi olarak, bizim neslimiz, bütün dünyanın tamamına sahip olan ilk nesildir”, şeklinde yazar. Burada, bize anlatılmak istenilen hususla, Malraux’daki trajik hümanizmanın anlatmak istediği hususla aynıdır. Nereye gittiğini bile bilemeyen, alinyazısı hakkında az da olsa tahmin bile yürütemiyen, daha önce de hiç bir insan oğluna nasip olmamasına rağmen, içten ve dıştan övülüp takdir edilmesine rağmen çağımız insanı; istediği takdirde, tarih içerisinde herhangi bir insanın yaşantısı gibi, en varlıklı, en yoğun ve son derece dolgun bir hayat imkanına sahip bulunmaktadır.

Buna da, André Malraux’nun kendi yaşantısından daha iyi bir örnek bulunamaz.